

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitṣḥaq Itsaḥ ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

,

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

והחמשים שנה: כט ויהי כל-
 ימינה תשע מאות שנה
 והחמשים שנה וימת: פ
 י א ואלה הולדת בנינה
 שם חם ויפת ויילדו להם
 בנים אחר המבול: ג בני
 יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבר
 ומשך ותירס: ד ובני גמר
 אשכנז

אונד פונפציג יאָרד:
 (כט) אַלז אַללע לעבענוואַרע
 נח'ז ניין הונדערט אונד
 פונפציג וואַרען, דאָ שטאַרב
 ער:

י (א) דיזען איזט דיא
 געבורטפאלגע דער
 קינדער נח'ז שם, חם, אונד
 יפת: עז וואורדען אירגען
 געהמליך קינדער געבאָהרען,
 נאָך דער וינדפלוט: (ג) דיא
 זאָהנע דעז יפת זינד, גמר,
 מגוג, מדי, יון, חבל, משך,
 אונד תירס: (ד) דיא זאָהנע
 דעז גמר זינד, אשכנז

תרגום אונקלוס

(כ) ותירס י זו פרס: להיות (כט) ויהו כל ימי נח תשע מאה
 וחמשים שנים ומית:
 י (א) ואלין תולדת בני נח שם חם ויפת ואתיילדו לחזן בנין בתר טופנא:
 (ג) בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותברקל ומשך ותירס: (ד) ובני גומר
 באור אשכנז

י (ב) בני יפת, החל מנחו כי הוא הבכור ומתן אחריו חם כי דנה לאחר תולדות
 שם לקרב בני הפרציות בתולדותיו כי יש להאריך בתולדות אברהם (הדומין):
 גמר, לדעת יוסף בן גוריון היא חק נרפת הנקראת (פראנא), ואחרים אמרו שהיא
 הארץ שהיו היוונים קורין (גלאטי), ואחרים אמרו שהיא (גאלליא) שאלהן ספרד,
 וחסו לגמר אינה אחת מן מהאומות היוצאים מנח, אולי היו לו עוד בניו שלא יכלו
 שכל א' עם וחסום כולם לגמר והיא בחלק אירו"פע: ומגוג, הם הע"טו או הע"דו או אר
 ארנס נקראת ארץ הע"טו קרוב לקוטב הנפשו אבל משקוניה אה בחלק האו"ה, שנתפסעו
 אח"כ באיטליא ונרפת וספרד: ומדי, המדינה ההיא נודעת ונקראת גם כפי האומות
 (מדי"ה) והיא אבל יש כוזר הנקרא יש כאספי"ה כמעטו בין ארץ פרס ובין ארץ בחלק
 האו"ה: ויון, גם היא נודעת ונקראת (גרי"קן לאנד) ושם נלכות מקדוניה בחלק
 אירו"פע אבל הים האומני המבדיל בין חלק אירו"פע לחלק אפריקא הנקרא (מיטללענדזי
 מענר), אשר היא היום לחלק ישמעאל וקורין אותה טור"קיא: וחבל, היא ארץ ספרד,
 ובס' תולדות אדם (הנדפס בוויניא באנת ש"ז) כתוב ח"ל חלק רע"ו לפטירת רב יוסף
 נכנסו בני לוט נספרד הנקרא ביבארטום ולקחו כל ארץ ספרד וקראוה אינדיליסיה ולפני
 היו בונדיליסים מבני תובל בן יפת ונהרגו כלם מלבד איש נחלע מהם בונדיריאן ועבאז
 נקראת ארץ איספניא עכ"ל, ולדעת יוסף בן גוריון תובל הם היושבים בארץ טוסקאנה
 ובספ"א המדינה אשר באיטליא ובנרפת על כהר סיני"א ובנריטאניה על כהר לירח"ל שמבני
 תובל נחלו להם ארץ ספרד ובעבור כן היו נקראים אנשי ספרד סינעו"באליס, ר"ל אנשי
 תובל ומיילי, והיא בחלק אירו"פע: ומשך, לדעת קנת מנחז ובאו אנשי קאסדו"כיה
 שקראו סיסר"איה, והיא נלכות אחת קרוב לארמניא הגדולה, וכבר פרת עובר בתוכה,
 והיא

אֲשַׁכְנֵנוּ וְרִיפַת וְתַגְרִמָּה : ד וּבְנֵי
יִוֵן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כְּתִים
וְדַדְנִים : ה מְאֵלָה נִפְרְדּוּ אִי
הַגּוֹיִם בְּאַרְצֵתָם אִישׁ לְלִשְׁנֵוֹ

אשכנז, ריפח, אונר חגרמה :
(ד) דיא זאָהנע דעז יון זינר ,
אלישה , חרשיש , כתים ,
אונר דדנים : (ה) פאָן איהנען
האָבען זיך דיא בעזאָנדערן
פֿעלקערשאַפֿטען אין פֿער-
שירנען לאַנדערן אַב-
געטרויילט , יעדע נאָך

איהרער שפראַכע , אין פֿערשידנען

תרגום אונקלוס

אֲשַׁכְנֵנוּ וְרִיפַת וְתַגְרִמָּה : (ד) וּבְנֵי יִוֵן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כְּתִים וְדַדְנִים :
(ה) מְאֵלִין אֶתְפָּרְשׁוּ נְגוּת עֲמֻטְיָא בְּאַרְעֵתְהוֹן גְּבַר לְלִישְׁנֵיהּ לֹרְעִיתְהוֹן

באור

והיא בחלק אוי"ה , ולדעת אחרים היא יודינת עוסקו"ביאה מלכות גדול אשר למעלה על
שפת הים השחור ועד היום בארצם נהר נקרא שוכינו , ועיר הממלכה נקרא מוסק"ף ,
והוא בחלק אירופ"ע : ותורים , לדעת קנת היא ארץ טראסיה אשר יון ויניבי"הה עד
לונגאר"יאה , והיא בחלק אירופ"ע , ולדעת קנת היא בארץ שט"יא , ומהם יבאו מלכות
רוסי"א ואינגלא"טירא שהיא בריט"אניא : (ג) אשכנז , היא אלימאכ"יא (טיטס לאנד)
לדעת רבים , ויש עוד דעות אחרות וזה והיא בחלק אירופ"ע : וריפח , לדעת בן גוריון
היא בריטאניא (ענגלאנד) , והיא בחלק אירופ"ע , ויש דעות אחרות שהם אנשי טרוי"אה ,
בחלק אוי"ה הקטנה , וכשנחרכה באו לייניבי"יאה ונתיישבו שם : וחגרמה , לדעת בן
גוריון יבאו מונט עשר משפחות , ואחת מהם היא טורק"י שהיא מלכות ישמעאל הנודעת
היום , ותגרמה קרובה לנד פרס , והיא בחלק אוי"ה : (ד) אלישה , לדעת קנת היא
אי ספיל"אה הקרובה לארץ איטלי"אה , ולדעת בן גוריון היא אלימאכ"יאה , ומהם ישבו
בלונגארד"יאה , אבל לדעתי הוא שם כולל לכל האיים הרבים אשר בים הנקרא (ארכיפל"אנו)
הנחבר את הים השחור עם הים האזנעי , וכפי עדות דורכי אניות בלב ימים יש
שם יותר מן אלף ות"ק איים , ויכוון לפי זה שמו המורגל (עליספונטוס) ע"ש אלישה
כי הים נקרא ע"ש האיים אשר שם , וע"כ אמר הנביא בהנבאו על נור מאי ג'ישה
הי' מכסך (יזקאל כ"ז ז') , קראם איי אלישה לשון רבים כי רבים הם בים הזה והם
בחלק אירופ"ע , ואח"כ נבאתי בם' יוחסין שגם הוא מפרש כן : ותרשיש , ראש מלכות
גדול על שפת הים קרוב לאנטוכ"יא , והיא בין האוי"ה הקטנה ובין הסיריא"ה , והיו
מקדם קורין אותה שיליני"אה , ומהם באו ונתיישבו בפלור"יניאה ויני"יאה ומיל"אנו ,
ויש עוד דעות אחרות וזה , ולפי דעתי היא אי אחד בים האזנעי שנקרא כן , ובקונטרס
אחרון אשר יעדתי לקנרו אחרך וזה : כתים , י"א שהיא אי ניפר"י שנקראת מקדם
כימינא , ודעת בן גוריון שהם הרומיים החונים בצקעת כנפניא על כהר טיב"ר , וכ"ה
דעת אונקלוס ויב"ע בפסוק ונים מיד כתים (במדבר כ"ד כ"ה) : ודרנים , הם היושבים
באי רודוס , ובד"ה (א' ח' ז') נקרא ורודנים , ויש עוד דעות אחרות וזה : (ה) אוי
הגוים , שם אי הונח בראשונה על המדינה הנטי' באזנע הים או הנהר , והועתק גם א'
הנחיות שאין נהר או ים מקיפם , ויראה לי כי זאת היא הכוונה ויהא שלא נאמר אי הגו'
אשר ייחוס בני חם ובני שם כדי לרמוז על האיים אשר בים האזנעי ונים (עליספונטוס)
שהם לבני יפת ישת יחזנו כפי ההנחה הראשונה , ואולי איננו שם הפסוק הזה רק על
הפסוק הקודם לו ובני יון אלישה ותרשיש שהם שוכני האיים , ולא על הפסוקים
הקודמים , ולשון הרמב"ן ועצם מאלה נפרדו איי הגוים בארצתם , כי בני יפת יושבי

לְמוֹשֶׁפַּחְתָּם בְּגוֹיֵיהֶם : וּבְנֵי חָם
כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוֹט וּכְנַעַן : וּבְנֵי

כוש

פֶּעֶרְשִׁירְנֵעַן גַּעֲשֶׁר־עֶמְטֵעֵרֶן
אוֹנֵר פֶּעֶר־קֶרְשָׁאֶפְטֵעַן :
(י) דִּיא וְאַהֲנַע רַעֵז חָם וִינֵר
כוש , מִצְרַיִם , פּוֹט אוֹנֵר
כְּנַעַן : (י) דִּיא וְאַהֲנַע רַעֵז
כוש

תרגום אונקלוס

לְרַעֲיָתָהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן : (י) וּבְנֵי חָם כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוֹט וּכְנַעַן : (י) וּבְנֵי

כוש

באור

א"י הם והם נפרדים כל אחד מנכדו באי אחד יושב לבדו וארצותם רחוקות זו מזו והיא ברכת אביהם שאמר יפת אלהים ליפת שיהיו רבים במרחבי ארץ אבל בני חם כלם קרונים יושבי הארצות ולכן אמר ויהי גבול הכנעני מזידן וגומר עכ"ל : והנה לפי באורנו הנזכר ואשר נבאר עוד ארצות בני חם ובני שם , תראה כי כל ארצות (אירופע) היו לבני יפת לנחלה , גם בתוך ארצות בני שם שנחלק (אזיאה) נחלו ג"כ ארצות ארצות , גם האיים שנים האמנעי ונים (עליוספוטוס) להם יחשבו , וכל ארצות בני שם נחלק (אזיאה) הם , וכל ארצות בני חם נחלק (אפריקה) הם , חן מארץ כנען שהיא בחלק (אזיאה) , וכן יחשו הקדמונים ג' החלקים האלו לג' בני נח : ועל פי הדברים האלה יראה כי ברכת נח לשם יופת וקבלתו לחם תסובבנה על קוטב כוונה אחת , והיא כי ברוח הקודש אשר שררה עליו ידע כי העם הנבחר מקבלי התורה המועתדים לאשר האמיתי והנלחם אחרונה מחלבי שם ינצו , ולכן ראה לברכו מעין ברכתו המועתדת לו , ואמר ברוך ה' אלהי שם , והיא ברכה ושנח לא וגם ברכה לשם על הנלחמו האמיתית שם ה' נקרא עליו (וברך ראשונה את שם בעבור מעלתו כמו שחשבו בפסוק תחלה , והיו הפך פירושו דלעיל) ואח"כ ברך את יפת , ובאהנתו אותו רצה להנליתו ג"כ בהנלחמו האמיתית , אך ראה ברוח קדשו כי איננו ראוי לה , כי ורעו יהיו עובדי אלילים , לכן רצה להנליתו בנר מיה בהנלחמו ההיא האמיתית , ולזה ברכו ארצות ה' גבולו עד שעי"ז לא יספיק לו חלק (אירופע) , רק יהי לו ארצות ארצות בחלק (אזיאה) שהוא חלקו של שם , ועי"ז יסכן נחלה שם , ואולי ילמוד מדרכיו וילך באורחותיו , ועם שלא יזכה לתורת עשה שהיא עורשה לקבלת יעקב , עכ"ז ישליך אליו כספי וזהו , גם יקבל לשעור ארצות מנות שנתורה שהשכל מחייבם , עד שיזכו גם הם לקבל ההנלחמו האמיתית כו"ס חו"ל חסידי איושת העולם יש להם חלק לעה"ב , וכאשר באות כעת רוב אשכנזי (אזיאה ואירופע) מודים באחדות האל ב"ה גם שומרי מנות שהשכל מחייבם , ואמרו כוונה על ילדות יין דאינן קרובין לארחא דמהימנותא , ופי' הרב מ' מנחם מרקנאטי שכונתו על הפילוסופים הראשונים (כסוקראטס ואפלטון) אשר להם דעות יסודות , וקבלת חם גם היא על כוונה זאת , שלא יזכה להנלחמו ההיא , רק שלא הוכרח לקבל ג' בני חם הגדולים שהם כוש ומצרים ופוט , כי בלא"ה לא יזכו לה , כי באכנסו בדר בארצות (אפריקה) מאין יזכו לנחלת שדי ממרומים ודבר אין להם עם בני שם , (והנה כל הד' גליות שגלו ישראל אחר קבלת את התורה לא היו רק בחלקי (אזיאה ואירופע) כי גלות בבל ופרס בחלק (אזיאה) ויון ורומי בחלק (אירופע) ומהם לעדו ארצות עיקרים וכן האמונה , ומאפטים ישרים , אבל בחלק אפריקה לא גלו מעולם) , כאשר עוד היום רוב בני ארצות (אפריקה) עובדי אלילים הם , (עשויפיע הנבונה והשכלה וארצות ליביאה) , אך ראה נח כי כנען יתישב בארץ (אזיאה) (ולפי דעת חו"ל הארץ ההיא מחלקו של שם היא כדכתיב ומלכי נדק שלם בראשית י"ד י"ח) , אך אח"כ כבשה בני כנען יורעו של שם , כו"ס רש"י נפ' לך על פסוק והכנעני אזו בארץ (שם י"ב ו') ע"ש , ומאנחתו אותו כדו שלא יזכה אל ההנלחמו האמיתית ההיא , קבלו בעבדות הנפלא כאשר אשר עבד עבדים שהיא גיש קטני לאדונו , ובל"ה (לייב איינכר , שקלאוון) , ועי"ז לא יוכל לעבוד מנות אלהיו בעבור

כּוֹשׁ סָבָא וְחַוִּילָה וְסַבְתָּה
וְרַעְמָה וְסַבְתָּכָא וּבְנֵי רַעְמָה
שָׁבָא וְדָדָן: ח וְכוֹשׁ יָלַד אֶרֶץ
בְּמִרְדַּת הַיָּם הַחֵל לְהַיּוֹת גְּבֵר

כּוֹשׁ, סָבָא, חַוִּילָה, סַבְתָּא,
רַעְמָה, אֹנְדַר סַבְתָּכָא: דִּיא
וְאִהְיֶה דַעֵו רַעְמָה, שָׁבָא
אֹנְדַר דָּדָן: (ח) כּוֹשׁ צִינְטֵעַ
בְּמִרְדֵּי: דִּיזְעַר פִּינְג אֵן אִיין
גַּעוּוֹאֵל טִיגַעַר הַעֵרֵר אֹחִיף
דַּעַר

בארץ

רש"י

תרגום אונקלוס

כּוֹשׁ סָבָא וְחַוִּילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה
(ח) לְהַיּוֹת גְּבֵר - לְהַמְרִיד כָּל הָעוֹלָם עַל
וְסַבְתָּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שָׁבָא וְדָדָן:
(ח) וְכוֹשׁ אֹזְלִיד יָת בְּמִרְדֵּי הַיָּם לְטַהֵי גְבֵר תַּקִּיף

בארעא

באור

בעבור העבדות החזקה המוטלת עליו יום ולילה, ועבד כנעני אף כשהוא אצל ישראל הוא
פסור מן רוב המכות, כל זה נראה לי בביאור אלו הפסוקים, (גם כל זה לפי דעת המפרשי'
כי כוש הוא (עטיופי) אבל להלן תראה דעת אחרת בזה): (ו) כוש, לדעת ר' יוסף
קמחי שפי' גיחון הוא נילוס ועליו נאמר הוא הסובב את כל ארץ כוש (בראשית ב' י"ג), א"כ
יהי' כוש בחלק (אפריקה) מדינת (עטיופי), אמנם לדעת יוסף בן גוריון ינאו מונט
הכושים השחורים וסוכני האי אופיי"ה שהיא בסוף מאוריטא"ניא ארץ גדולה כנגד המזרח,
והיא מלכות (אלחצ"ט), והוא בחלק אסיא"ה סמוך למדינת הודו, (והנה בניס' מעילה
דף י"א ע"א) נחלקו רב ושמש' חד אמר מהודו ועד כוש הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם
וחד אמר הודו וכוש נהדי הדדי הוו קיימי, וכוכבו בו רבים לומר איך יחלקו במציאות, ולפי
דעתי פלוגתתם היא לפי שנסתפקו בפי' כוש, כי הודו לדעת הכל היא מדינת (אינדיאה)
המתחלת קרוב למזרח העולם וכאשר נקראת בל"א (אסטאינדיא), וכוש לדעת הא' היא
(עטיופיא) אשר באפריקה המנעת עד סוף מערב העולם, ולדעת הב' היא מלכות
(אלחצ"ט) הסמוכה להודו, ובקונטרס אחרון אכתוב עוד בזה: ומצרים, נודעת
בתחלת חלק אפריקה סמוך לארץ כנען ונקראת (איגיפ"טין): ופוט, לדעת בן גוריון
ינאו מונטעס ליבי"ה שבאפריקה ובבראשונה הי' נקרא שמו פוט, ואח"כ לקח השם מאחד
מבני בניו, ליבי"ו, ולכן נקראת ארצו ליבייא, ונהר גדול מקיף אותה ונקרא פיטי:
ובנען, בן רביעי לחם, נתישב בארץ כנען אשר אח"כ לקחה אבותינו מהם, וכידעת
בגבול' ומצריה בפ' אלה מנעו: (ו) ובני כוש סבא וחווילה, אלה היו ראשי אומים ובני
העמה היו שני לאומים אבל במרד לא הי' לחוס על כן כתב אח"כ וכוש ילד את בערד ולא
אמר ובני כוש נמרד וסבא וחווילה, אבל פוט היה לגוי אחד ולא היו מונט אומות שונות
במצרים ובנען ע"כ לא החזירו הכתוב וכו', גם בנענו ומדי ותבל ומשך ותירם בני יפת
לא הזכיר משפחות בתולדותם, וכן בבני שם עילם ואשור וארפכשד וליד ראשי אומות ולא
הזכיר להם תולדות כי כל אחד הי' לגוי אחד בארץ ולא הוליד אומות שונות: (הריו"ן):
סבא, לדעת קצת מונט באים הסבאים שהם אנשי אראבי"ה והיא באסיא"ה הגדולה,
ולדעת אחרים איט' בן: וחווילה, מונט ינאו העמים הנקראים גיט'וליס השוכנים באסר"יקא:
סבא, מונט ינאו הראבטי"ני שקורין הוטים אשטא"רי: רעמב וסבאבא, אמרו שבאים
מהם עמים מהעטיופי"ע השוכנים לגד המזרח, והיינו בחלק אפריקה אשר לגד המזרח
סמוך לים האדום: שבא, אינו מלכות אל י"ען רק אותו שזכר בבני קטורה הוא שבא
מוולבית ימ"ן, כ"כ בס' יוחסין, ועם שאין להרחיק דבריו אלה, מ"מ יותר נראה שבא
הזכר בבני יקטן מונט ינאו מלכות ימ"ן כאשר חזר וכתב הוא בעמ' שם (באיתו
הדף), ובקו"ל אחרון ארר"ך בזה אי"ה: (ח) הוא החל להיות גבר בארץ, להמרד

בארץ : ט הוא הנה גבר ציד

לפני

דער ערדע צו ווערדען :
(ט) ער ווארד געהאלטן
דורך דיין יאגד היין גע-
וואלטיגער הערר פאר

תרגום אונקלוס

רשי

הקב"ה בעצת דור הפלגה : (ט) גבור ניד . בארץ א : (ט) הוא הנה גבר תקיף
נד דעתן של בריות בפיו והטען למרוד במקו-
לפני ה' מתכוין להקניטו על פניו : על
כן יאמר . על כל אדם מרשיע בעצות פנים יודע רטוטו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד
גבור

באור

כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה . (רשי) ואם כן הוא החל אחר הנובל כי
בימי דור אנוש הוחל , ואפשר שאמר כי הוחל בדור הפלגה מרד ובימי אנוש לא הי'
צמרדי אור אבל עבדו גם לאלהים אחרים . (הרמב"ן) : (ט) הוא הי' גבור ציד לפני ה'
רשי פירש לנבאי שהי' נד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום ולפני ה' פירש'
מתכוין להקניטו על פניו , והראב"ע פי' שהוא החל להראות גבורת בני האדם על החיות
לכוד אותם ופי' לפני ה' לשבח שהי' טובה ונבחרת ומעלה אותן החיות עולה לה' , ואח"כ
על הפסוק וכן הארץ ההיא יבא אשור , פירש"י כיון שראה אשור את בניו שמתעין לנמרוד
ומורדין במקום לבנות המגדל יבא מתוכם , והראב"ע כתב שאשור הוא בן יפת , ולא
ידעתי היכן מנא לו בן ליפת שמו אשור , והנכון כפי' הרמב"ן ח"ל כי הוא החל
להיות עושל בגבורתו על האנשים והוא העולך תחלה כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מלך
וגבר תחלה על אנשי כבל עד שמתקן עליהם ואחר כך יבא אל אשור ועשה כרטוט והגדיל ובנה
שם ערים גבורות בתקפו ובגבורתו והיו שאמר ותהי ראשית מועלכתו בכל וארץ ואכד וכלנה ,
מן הארץ ההיא , במלכו עלי' יבא אשור כי אשור מבני שם הי' והיו כלשון ויבא חמר אדר ועבר
עממה (במדבר ל"ד ד') , ויבא עוג מלך הבשן לקראתנו אדרעי (דברים ג' א') , ורבים
כן , ושב לארצו ברטוש גדול ולבך תקרא ארץ אשור ארץ נמרוד כמו שאמר ודעו את
ארץ אשור כחרב ואת ארץ נמרוד נפתחיה (מיכה ה' ה') , ירעו אל כינוהו וא רחובות עיר
ואל כלת , וספר עוד בגבורתו כי הוא הי' גבור ניד להתגבר גם על החיות ולגוד אותן
ואמר לפני ה' להפליג כי אין תחת כל השמים בגבורה כמוהו וכן ותשפת הארץ לפני
האהי' (בראשית ו' י"א) , כי כל אשר לפניו בארץ נאחשו כענין ונסתרה הנפש ההיא
ולפני (ויקרא כ"ב ג') , כי בכל מקום הוא לפניו עב"ל ומה כעש אמרו ככאן לפי פשטות
המקרא , כי לפי פירש"י שגב על אשור בט של שם ויבא שם שלח רעה להיות בעצת דור
הפלגה מה עניינו כאן וראוי להכתב להין בפרשת ספיר בנין המגדל , אבל מרובת הספור
שכאן הוא להגדיל תוקף גבורתו וגודל מועלכתו של נמרוד , ויתכן שהיו הדורות ההם
בתחלת הימים מפליגי' מאוד בשנת האיש הנד ומרומי' את מעשו , עד שיקראו לו גבור
ניד לפני ה' , כי הי' צו או תועלת עמוס למרד קיום היין ותקן קטטו , לפי שחיות השדה
רטו על בני האדם , והן דורסות והאדמות וההן ברגלי' תרומסנה את כל עבודה בשדה ,
ומנחיתות את יבול הארץ , ועדיין לא ידעו בני אדם לכבוש את הנחשיות הביתיות כגון הסוס
והכלב , ולרדות בהם ככל הנורף להלחם על ידם עם הנחשיות המנחשיות הללו , והנמרוד
לתחבולות רבות ענה וגבורה למלחמה עם עוי הנפש , וכל איש יודע לגוד ניד להניח הרי
זה משובח ביניהם , ואפשר שיתלבו אותו עליהם ויבנו ערים וישבו שדות וכרמי' על פני
ועשו , וזה הי' ענין נמרוד וזה הנלית למלכה ולעשות לו שם בארץ עד שאף בימי נוסח
עדיין היה הדבר בפרסום גדול , והיו בני אדם רגילי' למרד כנמרוד גבור ניד לפני ה' :
ואין תימה על אמרו יבא אשור ולא יבא אשור או אשורה , כי מנאט רבים כמוהו אנפל
בהם המו"ד גם ה"א כמו ויבא חמר אדר דלעיל וכמו שנתאט ואת שיני נדקיהו עור ויאסרהו
בנפשות

לפני יהוה על-כן יאמר כנמרד
 גבור ציד לפני יהוה: ותהי
 ראשית ממלכתו בקל וארץ
 ואבד וכלנה בארץ שנער:
 יא מן הארץ ההיא יצא אשור
 ויבן את-נינוה ואת-רחבת עיר
 ואת-כלח: ואת-רסן בין נינוה
 ובין כלח הוא העיר הגדלה:

ומצרים

פאר דעם עוויגען : דאָהער
 מאָן צו זאָגען פֿפֿלעגט : וויא
 נמרד דורך דיא יאָגד זיינ
 געוואָלטיגער הערר פֿאָר
 דעם עוויגען : (י) דער
 אַנפֿאַנג זיינען רייכו וואָר
 בכל , אונר ארץ , אבד אונר
 כלנה , אים לאַנדע שנער :
 (יא) אויז ריועם לאַנדע נינג
 ער גען אשור , אונר כוואטע
 נינוה , רחבת עיר אונר כלח :
 (יב) אונר רסן צווישען נינוה
 אונר כלח : ריזען נינוה איזט
 דיא בעקאנטע גראָסע
 שטאָרט : מצרים

תרגום אונקלוס

רש"י

קדם יי על פן יתאמר כנמרוד
 גבר תקיף קדם יי : (י) והוה ריש
 מלכותיה בקל וארץ ואבד
 בארעא דקבל : (יא) סן ארעא התיא

גבור ציד : (יא) מן הארץ כיון שראה אשור
 את בניו שומעין לכמרוד ומורדין במקום
 לבנות המגדל ילא מתוכם : (יב) העיר
 הגדולה היא נינוה שנאמר וכיטה היתה
 עיר

נפק אתר ארעה וקנא ית נינוה וית רחובי קרתא וית כלח : (יב) וית רסן פון נינוה
 ובין כלח היא קרתא דקתא :

באור

בנחשתים ויביאהו בכל (מלכים ב' כ"ה ז'), כלל ה"א, וכאנה פסוק זה בירמיה' (כ"ב י"א),
 וזם כתיב ויאסרהו בנחשת' ויביאהו מלך בכל בכלה בה"א בסוף צמקו' למ"ד בתחלתה,
 ודקדקתי בתרגום אונקלוס ומנחתי שכון ג"כ לפי' זה כי תרגם מן ארעא התיא כפק
 אתוראה, שנלי ספק אין כוונתו על אשור בן שם שאין דרכו לשנות שם ענש אדם כטודע
 וכאשר מתרגם לקיין פסוק עילם ואשור כל הפסוק כטודע, אכן בשם אשור המדינה דרכו
 להחליף הש"ן בת"ו כי נקראת כן בארמיהו כמו שתרגם באכה אשורה (בראשית כ"ה י"ח),
 מטי לחתור, גם הה"א שהוסיף על מלת אתוראה יורה שרעונו לאשור כי הרבה שמושי לשון
 הקודש ישמשו גם בארמיהו, גם יונתן בן עוזיה' תרגם מן ארע' התיא כפק כמרוד ומלך באתור,
 וגם מלשון ראשית ממלכתו יראה כפי' הרמז' ור"ל שהחל להיות גבור ולמשול על איזה אנשים
 עד שעלה מעלה מעלה והעלית למלוכה אך בתחלה לא מלך רק בבבל וג' עיירות הסמוכות לה
 אולם בהחזקו עוד יבא למלך גם באשור, ודקדקתי אחר זה גם בגמרא דיומא (דף י' ע"א),
 וראיתי שגם שם פירשה על שם מדינה ולא על שם אדם כי שם אחר שמכרש' מדינות בני יפת
 וקנת מדינות בני חם וארבע מדינות בכל וארץ ואבד וכלנה מפרש מן הארץ התיא יבא אשור וז'
 כילק ע"ש : גבור ציד, מלת ציד הוא שם דבר ומלת גבור סמוך אל ציד גבור של ציד
 ד"ל גבור על ידי גוד, ואיננו שם תואר לכמרוד ש"כ הי' ראוי להנקד ציד בפלגם ונב' א'
 כ"כ ר' אלי' בחור בנימוקיו לספר השרשים בשרש גוד, וכן מתורגם כל"א :
 על כן יאמר, מל' הי' גם ניומי משה : (י) ראשית ממלכתו, שם והנמרד בממלכת
 ולא בממלכה בראשית דגשות התי' ור"ל תחלת ממלכתו : (יא) סן הארץ

הרוא

יג וּבְצָרִים יִלְדֵךְ אֶת־לוֹדִים וְאֶת־
עַנְמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־
נַפְתָּחִים: יד וְאֶת־פְּתָרִים
וְאֶת־כְּסֻלּוּחִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ

(יג) מצרים צינטע, דיא
לודים, דיא ענמים, דיא
להבים, אונד דיא נפתוחים:
(יד) אונד דיא פתרוסים,
והא אויך דיא כסלוחים, פאן
וועלכען

טשם

תרגום אונקלוס

רש"י

(יג) וּבְצָרִים אֲזַלְדֵךְ יְת לֹדְאֵי וְיֵת
עַנְטָאֵי וְיֵת לְהָבָאֵי וְיֵת נַפְתָּחָאֵי:
(יד) וְיֵת פְּתָרֻקָאֵי וְיֵת כְּסֻלּוּחָאֵי וְיֵת
נַפְקוּ

עיר גדולה לאלהים (יונה ג): (יג) להביס
שפניהם דומים ללהב: (יד) פתרוסים
וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים משניהם
יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב
פשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים:
ואחר

באור

ההוא יצא אשור, כבר פירשטוהו נפסוק הוא היה גבר ניד וגו' : (יב) הוא
העיר הגדלה, יראה לפי פשוטו שש על ניטה, ובגמרא דיווח (דף י' ע"א) היא
העיר הגדלה אינו יודע אם ניטה העיר הגדולה אם רסן העיר הגדולה כשהוא אומר
וניטה היתה עיר גדולה לאלהים מהלך שלשת ימים (יונה ג' ג'), היו אומר ניטה היא
העיר הגדולה, ועיין שם בתוספ' שכתבו שעל כלל ליכא לסטקו שא"כ הו' לו אומר
ובין כלל העיר הגדולה, ודלא פהראב"ע שכתב שאיננו רחוק להיותו שג' על כלל :
(יג) אח לודים וגו', הראב"ע פי' כי אלה הם שעות מדינות וכלל מדינה משפחה אחת
ועל כן הם כולם לשון רבים והראו' הגמורה אשר יצאו משם כי שם רצו למקום,
ואחר' פירש אשר יצאו משם פלשתים, מכסלוחי' או משניהם מפתרוסי' ומכסלוחים
שהתחתו יחד כי מנאנו מלת שם נופלת על האדם כמו משם רעה אכן ישראל (בראשית
א"ט כ"ד), וטעם יצאו על דעתם שהולידו כלשון מחלניך יצאו (שם ל"ה י"א), וכן מתרגם
בל"א, וכתב הרמב"ן ח"ל זכיר למזרים תולדותיו, ולא הזכיר משום כוונתו באחר'
כי בבני יפת הזכיר חיים ובבני כוש ארץ שנער ואשור (לדעתו נתישבו בני כוש בחלק
אזו"א), אבל לדעת המפרשים שהזכרתי לעיל שלא נתישבו רק בחלק אפריקא, יאמרו
כי רק נמרד לבדו ברוב גבורתו מולך בבבל בארץ לא לו, ומשם יצא גם לאשור ובנה שם
אחיה ערים ומלך עליהם), ובבני כנען הזכיר תחומי ארצם וכן בבני שם והו' זה כי
מזרים ארץ משבו ידוע כי נקראת על שמו והיו כל בני יושבי סביבות מזרי', (וכן
הוא גם' קושר כי כלם היו חונים על יאווה שיחור הוא כולל מזרים וידע להם ערים
ויקראו לעריהם בשמותם), ושם ארצם ג"כ כשמש כי כן מנאנו לפתרוסי' ארץ פתרוס
והיא מכלל ארץ מזרי' כמו שכתוב וכתתי יראה בארץ מזרים והשמותי את פתרוס (יתוקאל
ל' י"ג י"ד), ושנתי את שנות מזרים והשנתי אתם ארץ פתרוס על ארץ מוכרתם (שם
כ"ט י"ד), וכן לוד וכל הערב סביבות מזרים ושם ארצם שיה וכן פלשתים ארצם
פלשת וכן כתוב ישני פלשת (שמות ט"ו י"ד) עכ"ל: לודים, לדעת קצת מנאנו יצאו עם
לידי"א שהיא ארץ אחת באסיה הקטנה, ואחרים אמרו שהם נתישבו בארץ המזרי"א, ואלו
אולם לדעת הרמב"ן לוד וכל האומות שיצאו ממזרים סביבות מזרים הם: ענמים, וכן
להבים ונפתחים, לא נודע שם ונקימם בפרט כהיום: (יד) ואת כסלחי' אשר יצאו
משם פלשתהי', כבר פרשתי ש"מ שהתחתו יחד פתרוסי' וכסלחי' ויצאו מהם פלשתים,
וכ"ה דעת רש"י ע"פ המדרש שמעניהם יצאו, והרמב"ן כתב ח"ל ועל דעתי בדרך הפשט היו
כסלחי' וישני עיר שמה כן והיתה מכלל ארץ כפתור אשר שם כפתורי' אחיה' ויצאו משם
הכפתורי' אשר הם מורע כסלוחי' והלכו לתור להם מנוסה והניחו הארץ לאחיהם וכנצו להם

ארץ

טו וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי
 וְאֶת־הַגְּרָגְשִׁי : י וְאֶת־הַחֹוִי
 וְאֶת־הָעֶרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי :
 יח וְאֶת־הָאֲרוּרִי וְאֶת־הַצְּמֹרִי

(ט) אויך דען יבוסי , דען אמורי , אונד דען גרגשי :
 (י) דען חוי , דען ערקי , אונד דען סיני : (יח) פֿערנער דען ארורי , דען צמרי אונד דען

ואת

תרגום אונקלוס

(טו) וְיַת יְבוּסָאִי וְיַת אֱמֹרָאִי וְיַת גְּרָגְשָׁאִי : (י) וְיַת חֹוִי וְיַת עֶרְקָאִי וְיַת אֲנְתֹוּסָאִי : (יח) וְיַת אֲרוּרָאִי וְיַת צְמֹרָאִי

וית

באור

שאר ארץ פלשתיים לא היתה לישראל לבד או חמשת סרניהם ודע כי ארץ כנען לגבולותי' מאז היתה לגוי היא ראו' לישראל והיא חבל נחלתם כמו שג' בהנחל עליון גויים בהפרודו בני אדם יבב גבלת עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ג ח'), אבל כנחה הקנ"ה נעת הפלגה לכנען מפני היותו עבד לשמור אותה לישראל כאדם שמשקיד נכסיו בן האדון לעבדו עד שגדל וזכה בנכסיו וגם בעבד * (הרמב"ן), ועוד האריך מאוד בדברי טעם נפ' דברי' ע"ש ולהלן אכתוב דעתי בזה: צידן, עד היום נקרא כן, וכערכי נקרא גידא, ואם כהיום נמל לספינות: הח, וכן אמרו סמוך לירושלים, כ"כ נס' יוססין, ונראה לי שהיו סמוכים לבגד א"י כי המרגלים היו מיראים את ישראל (שהיו אז כנגד א"י) בזה, באמרו עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר (במדבר י"ג כ"ט): (טו) היבוסי , בירושלים עמשו: הגרגשי , הניח ארצו לישראל והלך אל ארץ אשר עד היום נקרא גורגיסטאן (מס' יוססין), ואולי היא ארץ (יורגיאן), וגם חו"ל זכרו זה שהגרגשי פנה מעצמו: (יז) החוי , היו יושבי ההר אשר לפני הלכנון: הערקי , נקרא עד היום קרוב יום אחד לטריפול נקרא ערקא: הסיני , הם טריפול (היא עיר סין הנקראת בערכי טראבל"ס א"ל א"ס ובלע"ז טריפולי די פליסטינה): (ח) הארורי , עד היום היא אי אחד קרוב לאנטארטוש בגבולי טריפול נקרא ארוד: הצמרי , הם חמ"ן: החסתי , היא חמא * (כ"ז מספר יוססין): והנה זכר כל אלו עם יו"ד היחס כי המשפחות היונאות מהן נקראו כן לפיכך באה עליהן ה"א הידיעה כי לא תבא ה"א הידיעה על שם אדם פרטי: ותמתי' הלא הכתוב מעיד כי גבול הכנעני הוא מנידון כמקד לדרום העולם עד עזה , ואיך תגבל בה עיר טריפול ושאר הערים אשר הם לעבר השני של צידון לכסף העולם, ואזכר אתפלא כי נפ' אה מסעי יגבול הכתוב גבול נסויית מערבית אלל הר ההר ומשם לפאת נספן לבא חמת (שהוא החמתי הנזכר כאן ובדברי' (ט' ב') אמר וגם חמת תגבל בה , לפי שגלפניס היתה חמת סוף למינר כי לא נכבשה לפנינו כי לא נחלטו רק ו' אומות מבני כנען , אך לעתיד גם חמת תהיה בתוך הגבול ומינר הגבול יהי' בנד נספן של העיר), שהוא רחוק הרבה להלאה מנידון, גם גבול דרום מניע עד נחל מנר' שהוא לבד דרום העולם רחוק הרבה מעיר עזה שהיא לפלשתיים, וגם הכתוב מעיד כי לא נחם אהיס דרך ארץ פלשתיים, במנא' ארץ פלשתי' סמוכה לארץ כנען יותר ממנר' שהנחל סמוך לה, (עם שהנחל הזה איננו כהר נילוס שבתוך ארץ מצרים, עכ"ז הוא סמוך למצרים יותר מעזה ולכן נקראת נחל מנר'), גם בלי ספק שהכתוב נפ' אלה מסעי לא יסמן רק גבולי ארץ הכנעני לבו וכלשון התחלת הפרשה היתה זאת הארץ אשר תפל לבס בנחלה ארץ כנען לגבולתי' (דברי' ל"ד ב'), לכן אמר ההסתכלות היטיב במלות ואמר נספו משפחות הכנעני, שלא נכתב כן בבני שם ויפת ואף לא בבני כוש ומצרים מורע חס, יראה לי שנתקלה לא הי' גבולס רק מנידון עד עזה והי' להם גבול

וְאַתְּ הַחֲמִירִי וְאַחַר נִפְצוּ
 מִשְׁפָּחוֹת הַכְּנַעֲנִי: יֵט וַיְהִי גִבּוֹל
 הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן בְּאַכָּה גִרְרָה
 עַד-עֵזָה בְּאַכָּה סְדֵמָה וְעִמְרָה
 וְאַדְמָה וְצִבּוֹיִם עַד-לִשְׁעֵי: כִּי אֵלֶּה
 בְּנֵי-הֵם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם

דען חמירי , נאכהער האבען
 זיך דיא געשלעכטער דען
 כנעני יהוה געברייכטעט :
 (יט) דיא גראנצען דען
 פאלקען כנען ווארען פאן
 צידון , נאך גרר צו , ביז
 עזה , אונד נאך סדום ,
 עמרה , אדמה אונד צבויים
 צו , ביז לשע : (כ) דיזען
 זינד דיא נאכקאממען דען
 חם , נאך איהרען פערשידענען
 און

ווצבויים קרי
 געשלעכטערן אונד שפראכען :

תרגום אונקלוס

רש"י

(יח) ואחר נפצו : מאה נפצו משפחות הדנה :
 (יט) גבול : סוף ארצו , כל גבול לבן סוף
 וקצה : צואכה יטס דבר , ולי כראה כאדם
 האומר לחבירו גבול זה מגיע עד אהר תבא
 לגבול פלוני : (כ) ללשונותם בארנותם

זאת חמירתי וקתרוך אתכדו ורעית
 כנענאי : (יט) ויהוה תחום כנענאה
 מצידון מטי לגרר עד עזה מטי לסדום
 ועמרה ואדמה וצבויים עד לשע :
 (כ) אליו בני חם לורעיתו ללשונותו

בארעתהון

באור

גבול מערבו ומעזה עד ארבעת ערי הכבד היו להם גבול דרומו (והזכיר גבול ג' מקטועותיהם
 ולא הזכיר להזכיר מקטוע נסותיות מזרחי' כי הירדן יגבלהו אבל במערב הזכיר להזכיר אף
 שהים האמנעני יגבלהו , מפני שרוחב הים ימשך עוד מעזה ולדרום העולם ומזידון ולבסוף
 העולם , לבן הודיע שמשם ולהלן לא הי' גבולם) , רק אח"כ הלכו וכבשו עוד לדרום עד נחל
 מגרים ולבסוף עד חמת שהוא סמוך לארס ולמערב עד הים אזה מתחלה לא הי' גבולם רק
 עד עזה שהיא רחוקה איזה פרסאות מן הים ומשם עד הים הי' לפלשת' ורע מזרי' , אבל
 אחר זה כבשו להם עוד מדינות הסמוכי' ונתפשטו בכבוש הזה אחת לאחת עד , שנעת ביאת
 ישראל לארץ כנען הי' מתפשט גבולם למערב עד הים ולדרום עד נחל מגרים ולבסוף עד חמת ,
 ולבן הזכיר הכתוב לבסוף גבולי ארץ כנען צפ' אלה מסעי ולא נסמך על הגבולי' שנחפרשו
 כאן כי נשתנו אלו להתרחב יותר , וכאן לא הזכיר לבסוף גבול מזרחי' סמוך על המסורש
 שם שהירדן יגבול ג' המזרחי' עד ים המלח (שנפול לתוכו) ההולך בגבול סדום שצמקטוע
 מזרחי' דרומי המפורש כאן , והנה בהנחל עליון ארץ כנען לבני ישראל לנחלה הגבולם
 צעין יפה אף מה שכבשו בני כנען אחר זה במרצם והוסב שמה להקרא גם היא ארץ
 כנען ע"ד שאמרו חז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון , וישעור הכתוב שכלאן הוא כן ואחר כבשו
 משפחות הכנעני ויהי גבול הכנעני מזידון ועו' ר"ל וכבר מקדם הי' גבול הכנעני מזידון
 (ומנאט מלת ויהי על הדרך הזה הרבה במקרא) , רק אחר זה כבשו ונתפשטו משפחות
 הכנעני להרחיב גבול מדינתם , ומכיון ג"כ מלת ואחר , ומזה נעת כתבו זאת כבר
 ראה שנתפשטו הרבה להלאה מגבולם , וכתב גם גבולם הראשון , להודיע חסד האל
 עם בניו שעם שלא הנטיחם רק ארץ כנען שהיתה קטנה מאוד , סגב להרחיבה עדם
 יירצוה ע"י מלחמת בני כנען עם העמים הסמוכים להם , כי כל ספורי התורה עיקר
 בוונתם על ההודעה הזאת חסד האל עם בניו , והנה בדברינו אה יותרו כנה ספיקות
 שהעיר הרמב"ן צפ' דברי' והאריך שם מאד ע"כ , ויש לי עוד דברים בזה ויתבאר
 בקו"א : (יט) באבה , אן הכ"ף נישפת אף היא לנכח היודע האקוס (רד"ק נאראים

בְּאֶרְצָתָם בְּגוֹיֵיהֶם: ס כֹּחַ וְלִשְׁמָהּ
יֵלֵד גַּם־הוּיָא אָבִי כְּרִי־בְנֵי
עֵבֶר אַחֵי יִפֶּת הַגָּדוֹל: כב בְּנֵי
שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד
וְלוֹד

דון איהרען פֿערשידנען
לאַנדערן אונ' פֿאַלקערשאַפֿט
טען: (כא) אויך דעם שם
וואָרדען קינדער געצייגט,
דיזער שם איזט דער פֿאַטער
אַללער קינדער דען עבר,
איין ברודער דען אַלטעזען
יפת: (כב) דיא זאהנע דען

שם וינר עילם, אשור, ארפכשד, לוד

תרגום אונקלוס

ר ש"י

בְּאֶרְצָתָהוֹן כְּעַטְמִיָּהוֹן: (כא) וְלִשְׁמָהּ
אִיתְּלִיד אָף הוּא אָבוּהוֹן דְּקָל בְּנֵי
עֵבֶר אַחוּדֵי דְיִפֶּת רִבְא: (כב) בְּנֵי
שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד

בארצותם, אשפ"י שנחלקו ללשונות וארצות
כלם בני חס הם: (כא) אחי כל בני עבר
הנהר י היה שם: אחי יפת הגדול י איני
יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם
בןמאת שנה ונ' שנתים אחר המבול היו אומר
יפת הגדול שהיו בן מאה מאות שנה היה נח
כשהתקיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות

באור

ט"ז ב"א, וכן תרגם יב"ע, מעלך, והה"א נוספת כה"א על ידכה (שמות י"ג ט"ז),
הנגנת עמכה (שמואל א' ח' כ"ו): (כא) ולשם ילד גם הוא, בעבור שאיחר תולדות
שם וספר תולדות אחיו הקטן מומנו כאלו לא היו לו בנים אחר בכאן גם הוא, (הרמב"ן):
אבי כל בני עבר, רש"י והרמב"ן פירשו שהוא שם מקום ור"ל שהוא אחי כל יושבי
עבר הנהר שהוא מקום יחוס אברהם, וכתב הרמב"ן שלא יתכן שיהי' עבר במקום
זה שם האיש אחי פלג כי למה ייחס אותן אליו, אך לא מנחנו בכל המקרא עלת
עבר השושה למלת הנהר שתנוא בלי הנסוך, ולכן הנסוך לדעתי שהוא שם ענב אדם
והוא עבר בן פלג ולהיותו גדול המעלה (כאשר גם חז"ל קבלו שגביא גדול היה גם
קבלו שיעקב למד בבית שם ועבר), לכן אליו ייחסו חנני המעלה כמו לאגרס העברי
(שם י"ד י"ג), ע"ש עבר הזכר שלמד שם דרכי ה' ומוסריו צעת נרקו ומגורוד כאשר
פירש במדרשי' ולא ע"ש עבר הנהר עם שכתובת יחושע לישראל נאמר בעבר הנהר
ישו אבותיכם (יהושע כ"ד ב'), לא על שם כך יקרא עברי שגביא הלשון לא תסבלה
כ"ל ויותר הי' נכון לכנותו על שם הנהר כמו הפרתמי' שהם יושבי עבר הנהר פרת
ולא על הסוך בחסרון הנסוך, והנה סוף הפסוק יורה שהכוונה בכאן ליחסהו בתור
המעלה שאמר אחי יפת הגדול שאין טורח להודיענו זאת כי כבר הוא נודע רק הוא
על הכוונה הזכרת וכן פ"י דין ינחם אברבנאל וכן נראה שהוא דעת הרמב"ע:
אחי יפת הגדול, הנסוך הוא כדעת בעל הטעמים שהגדול תאר ליפת ששם הוא תאר
לשם נריך להיות אחי יפת הגדול בערכא שפחא, וכן הוא דעת רש"י ולא יכפ"י הרמב"ן.

יראיתו מן ישייתו בן־איון הנביא (מלכים ב' כ"א), חנני' בן־עזר הנביא (ירמיה
כ"א ח'), שכל מקום הוא תאר למדובר בו אינו ראי' כי איון הוא בטעם מפסיק
בכל מקום, ואף חנני' בן עזר מלת עזר היא בשפת כזה חנניא בן־עזר הנביא
והי' לשנה שהזכרתי בהקדמה, כמו ויכר ביום ההוא את־התטי' (בראשית ל' ל"ה),
וימן להם יוסף לחם (שם מ"ו י"ז), ודומיהם רבים, והכל לשנה הזכרתשם, וראייתו
מן

תרגום אשכנזי פב

וְלֹד וְאָרֶם : כג וּבְנֵי אֶרֶם עֹיֵן
 וְחֹל וְגִתֵר וּמִשׁ : כד וְאַרְפַּכְשָׁד
 יֶלֶד אֶת־שֵׁלַח וְשֵׁלַח יֶלֶד אֶת־
 עֶבֶר : כה וְרֵעֶבֶר יֶלֶד שְׁנֵי
 בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בִימֵי
 נִפְלְגַת הָאָרֶץ וְשֵׁם אֶחָיו יִקְטָן :
 נו וַיִּקְטָן יֶלֶד אֶת־אֶלְמוֹדֵד וְאֶת־
 שֵׁלֶף וְאֶת־חֲצֵרְמוֹת וְאֶת־יֵרַח :
 ואת

לוד אונר ארם : (כג) דויא
 זאהנע דעו ארם זינר עויץ ,
 חול , גהר , אונר מש :
 (כד) ארפכשד צייגטע שלח ,
 אונר שלח צייגטע עבר :
 (כה) דעם עבר ו אורדען
 צוויי זאהנע געבאָרדען :
 דעו איינען נאָמען וואָר פלג ,
 דעו אין זיינען טאָנען איזט
 דיה ערדע געטרויילט
 וואָרדען , אונר דער נאָמען
 זיינען ברודערז איזט יקטן :
 (כו) יקטן צייגטע אלמודר ,
 שלף , חצרמות אונר ירח :
 וויא

תרגום אונקלוס

רשי

מאות שנה נחמד שהגדול בבניו היה בן ק'
 שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחד
 המובל : אחי יפתולא אחי חס שאו שניה' ככדו
 את אניהם וזהו ביהו : (כה) נפלג' נתבלבלו
 הלשונות ונסטו מן הנקעה ונתפלגו ככל
 העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו
 על שם העמיד ושנינו בסדר עולם שנסוף ימיו
 נתפלגו

וארפכשד ולוד וארם : (כג) ובני ארם
 עויץ וחול וגתיר ומיש : (כד) וארפכשד
 אוליד נת שלח ושלח אוקידית עבר :
 (כה) ורעבר את לידו תרין בנין שום
 חד פלג ארי ביומיהו איתפליגת
 ארעא ושום אחיהו יקטן : ויקטן

באור

מן לחכב בן-רעואל המדיני חתן משה (במדבר י' כ"ט), גם היא איננה ראי', כי
 המדיני הוא תאר לרעואל לפי שהם מחוכרים בטעם, וחתן משה שב על חבב להיות
 תאר אליו, בעבור שגלת המדיני היא בטעם מפסיק יותר מן הטעם שגולת לחכב,
 והכלל שכל דבר המסופק ביאורו, ראוי לשמע לביאור בעל הטעמים, כי הוא ידע
 הסירוש יותר ממנו : (כב) בני שם, חמשה היו באסי' אה זונהר פרת עד ים אינדוא :
 עולם, ממנו יצאו הפרסיים והגוי הנקרא אלזמי' טו : ואשור, כתיב בשירי' אה,
 ונקראת אסי' אה גם נקראת מובל : וארפכשד, י"א ממנו יצאו הכלדיים וארצם
 נקראת כאלד' יאה, והיא בחלק אסי' אה בסוף ארצ' אה, אבל לדעת הכלדיים הנה
 הכלדים וינאו מן כשד בן נחור, וכ"ה גם' הישר, ועיין מ"ג בסוף פ' ירח : ורוד,
 לדעת קצת נקראת כעת ליד' אה, וקצת מיתסוים אותה ללודים שבבני מנרים : וארם,
 קצת אומרים שממנו יצאו הארמייים שנקרא כלשון יון סירוש וזוה נקראת סוריא וראש
 מלכותם דמשק : (כג) עויץ, לדעת קצת הוא התחלת העם טראקי' טע, שהיה ארץ בין
 פלשתיים ובין הסירי' אה ושם הי' איוב, ואולי ארם הנזכר בסוף וירא בבני נחור היא סיריא,
 ועין הנזכר שם היא עין אשכ שם איוב, ועיין מ"ג שם : וחול, אמרו כי ממנו יצאו אנשי
 ארמיטאה : וגהר, ממנו יצאו הקארמיי' : ומש, ממנו יצאו לינאו' טי : (כה) נפלגה
 הארץ, כלומר נתלקה למחלקות הלשון ומסנת מחלקות הלשון נתלקה ג"כ לשיב :
 יא ב 2 11 ואת

כו ואת הדורם ואת אויל ואת
 דקלה: כח ואת עובר ואת
 אבימאל ואת שבא: כט ואת
 אופיר ואת חוילה ואת יובב
 כל אלה בני יקטן: ל ויהי
 מושבם מושא באכה ספרה
 דור הקדם: לא אלה בני
 שם למשפחתם לשנתם
 בארצתם לגויהם: לב אלה
 משפחת בנינת לתולדתם
 בגויהם

(כו) וויא אויך הדורם, אויל
 אונד דקלה: (כח) פֿערנער
 עובל אבימאל אינד שבא:
 (כט) אופֿיר, חוילה אונד
 יובב, אללע דיזע זינד וואָהנע
 דעו יקטן: (ל) איהרע
 וואָהנונגען וואָרען פֿאָן משא
 און, ביז נאָך ספֿרה, דעם
 געבירנע געגען מאָרגען:
 (לא) דיזע זינד דיא נאָך
 קאָממען דעו שם, נאָך
 איהרען פֿערשידנען גע
 שלעכטערן אונד שפראַכען,
 אין איהרען פֿערשידנען
 לאַנדערן, נאָך איהרען
 פֿעלקערשאַטען: (לב) דיזע
 צוזאָממען זינד דיא גע
 שלעכטער דער נאָכקאָממען

אונד

דעו נח, נאך איהרען געבורטנפֿאלגען

תרגום אונקלוס

רש"י

(כו) ויקטן אוילד ית אלטורד וית
 שלף וית חצרטות וית ירח: (כז) וית
 הדורם וית אונד וית דקלה: (כח) וית
 עובל וית אבימאל וית שבא: (כט) וית
 אופיר וית חוילה וית יובב כל אלון
 בני יקטן: (ל) ויהי מושבם מושא
 בארצתהון קלישתהון קארעתהון
 בעטטיהון

כתפלנו שא"ל בתלת ימיו הרי יקטן אחיו
 לעיר נחמו והוליד ביום השפחות קדם לכן
 שאלו ויקטן ילדו ו' ואח' כויהי כל הארץ ו'
 וא"ת באמנע ימיו לא נח הכתוב למתוס אלא
 לסרס, הא למדת שבאת מות פלג כתפלגו:
 יקטן' שהיה עניו ויקטן עניו לכך זכה
 להעמיד כל המשפחות הללו: (ט) חכמות
 על סס מקיש, דברי חנניה:

באור

(כט) ואת אופיר ואת חוילה, שעות בני אדם ונקראו שעות מקומות על שם והם מקומות
 הוהב, כאשר אמר את כל ארץ החוילה אשר שם הוהב, (בראשית ב' י"ח),
 וכן כתוב זהב אופיר (מלכים א' י' י"ח), ונקוטרס אחרון אחר כך בזה א"י:
 (ל) ויהי מושבם מושא, היא הנקרא בלשון ערבי מושא, והולך ומתפשט מלכות
 עד אל ימין ונקרא מלכות שגא, ועוד היום היהודים אשר שם קוראים לנכעל אשר היא ראש
 מלכות ימין, חלל, וכן חכמות נקרא כן עד היום (מש' יוסטין): ספרה, לספר,
 ואולי היא ארץ ספרוים הנזכר בסנחריב (מלכים ב' י"ט י"ג וישעיה' ל"ז י"ג), ובראה
 שוב"ע תרגמו שהיא שם מדינה ולא לשון גבול ומינה שתרנס מעלך לספרואי, והנה לא
 נחנף בכל הנקרא שם ספר שורה על גבול או מינה, רק הוא לשון ארמי, לחוף ימים
 (בראשית מ"ט י"ג), ת"א על ספר ימוזיא: הר הקדום, כל הארצות המורשיות לזרן
 שדאל נקראו ארץ קדם כאשר בארמי נהקדמה: שפה

טני לספר טור טדינחא: (ל) אלון בני שם לורעתהון קלישתהון קארעתהון
 בעטטיהון: (ל) אלון ורענת בני נח לתולדתהון

בְּנֵיהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם
בְּאַרְצֵי אַחַר הַמּוֹבֵד : פ שביעי

אונד פֿעלקער שאַפֿטען, אונד
פֿאַן דיווען האַבען זיך די
פֿעלקער אויף דער ערדע
אַב געוואַנדערט, נאָך דער
זינדֿפֿלוס :

יֵא ח ויהי כל־הארץ
שפה אחת ודברים אחדים :

יֵא (ח) דאָסאַלז וואָ אַויף
דער גאַנצען ערדע
איינערלייאַ שפּראַכע, אונד

ויהי
איינערלייאַ רעדענוואָרטען : אלו

תרגום אונקלוס

רשׁי

בְּעֵמֶטְמִיחוֹן וּמֵאֵלֶּיךָ אֵת־פִּרְשֵׁי עֵמֶטְמִי
בְּאַרְעָא בְּתַר מוֹסְפָא :

יֵא (א) שפה אחת : לשון הקודש : ודברים
אחדים : באן בענה אחת וואָרט
לא כל היינו שינוי לו את העליונים נעלה
לרקיע וכעשה עמו מלשמה : ד"ה על יסודו של
עולם : ד"ה ודברים אחדים : אמרו אחת לאלף
ותרכו :

יֵא (ב) והיה כל־ארעא לישן חד
וּמִטְלַל חַד : והיה

באור

יֵא (א) שפה אחת, לשון אחד, והקרוי שהי' לשון הקודש : אחת, עיין בפ' בראשית
(ג' כ"ג), ובפ' תולדת (בראשית כ"ו י'), דקדוק עלת אחד ואחד ואחדים,
ודקדוק עלת אחת ואחת כן הוא, כי היא לנקבה ונגזרת
מעלת אחד, ולכך, וניספה התי' לנקבה ומשפטה אחת, ומסר' הדל'ת
לכוננה הלשון לדבר ב' אותיות דל'ת ותי' יחד כמנ הרה ללת. (שמאל ח' ד' י"ט), משפשו
ללת לדעת קנת מפרשים, וכתב הרד"ק בשרשים שרש אחד ובמכלול (ד' קטן דף רנ"ה
פ"ג), ו"ל ולפי דעתי מעלת אחת נזרה בפני עמה ולא נגזרה מעלת אחר כי אם מעלת
אח, ועשה אח מעלת מעלה (יחזקאל י"ח י'), ותאמר אח לזכר ואתת לנקב',
אבל נגזרת אחד לא באמר נמנו לנקבה כי נקל עליהם לומר אחת מלומר
אחדת כי כבד עליהם לומר שתי אותיות רפות איננה אחת, וי"ת כמשמש ויעבד לחסויה
מחדא מילין עכ"ל, וכתב עוד במכלול (ע), ואפשר שהם שתי לשונות, רונה לומר אחד
ואחת עכ"ל, איננו נענין אין הבדל בין אחת לאחת, ואיננה איננו שורים על דבר
מיוחד ומבורר כ"א נבואם עם ה"א הידיעה, כמ"ש במלת אחד ואחד, אבל
ה' הבדל בין אחד לאחת, כי אחד נקטן במזכרת אף בלי פיסוק טעמים
ולא יפתח אחד כ"א באיננו המזכרת (שדויה למזכרות) ולכן לא תבוא ה"א הידיעה
לעולם על אחד כ"א על אחד, אבל עלת אחת לא תבוא קעויה כ"א
בפיסוק טעמים כגון אה"ם ולפעמים בוקף, ובל' פיסוק טעמים היא פתוחה
אף בלי דנקות המזכרת, ולכן יתכן לבא ה"א הידיעה אף במלת אחת, הנה זאת מקרובה
כן היא, ולא רציתי להחריק בראיות : והנה בפ' בראשית כתבתי שיעקר המסקל הוא
אחד (כמקום אחד על משקל נגב שבת), ובה הפתח בתי"ת באיננו המזכרת (שהוא
כדמיון סמיכות), וזו ישוב הפתח ה"א למקומו ע"ש, ואין זה
אמפיק למלת אחת שיבוא כן גם בלי דנקות המזכרת, לכן תדע שהי' זה נעבור חסרון
הדל'ת, ואעתיק לשון הראב"ע בפ' גלות אור ד' ח"ל והנה חסרו הדל'ת ופתחו התי"ת
לכודות על לשון נקבה גם כן עלת משרתת את הוי"ו (מלכים א' ח' ט"ו), הנה בתחלה
הי' משרתת על משקל משרתת ותי' ראוי להיות לשון נקבה משרתתת כמו משרתת
ונעבור שהתקדו שני תוי"ן והם מתינף אחת